

ИЗВЕСТИЯ
НА НАРОДНИЯ
МУЗЕЙ - ВАРНА

КНИГА I (XVI)

BULLETIN
DU MUSÉE NATIONAL
À VARNA

ТОМ I (XVI)

1965

ДЪРЖАВНО ИЗДАТЕЛСТВО — ВАРНА

АНКЕТА НА ВАРНЕНСКАТА КОМУНА ПО ЖИЛИЩНИЯ ВЪПРОС В ГРАДА

МАРИЯ ПЕНКОВА

При провеждане на общинските избори през декември 1919 г. общинската власт в гр. Варна е спечелена от Комунистическата партия. Образувана е Варненската комуна.¹

За разлика от досегашните буржоазни общински управи Комуната излиза с нова програма за финансова, стопанска, благоустройствена и просветна дейност в интерес на широките народни маси, посрещната с остра съпротива от страна на местната буржоазия.

В духа на общинската програма на Българската комунистическа партия² Варненската комуна прави опит да постави своята социална политика на научни основи. За тази цел в бюджета за 1921 г. общинският съвет предвижда да бъде създадено към общината статистическо бюро, което да се занимава с всестраниното статистическо изучаване на града. Статистическата служба е поверена на специално подготвен човек.³ Едно от първите и най-значителни проучвания на бюрото е анкетата по жилищната криза и безработицата.

Статистика на сградите и помещенията за живеене в страната е извършвана от буржоазните правителства и преди това.⁴ Буржоазната държава обаче се интересува от тази проблема дотолкова, доколкото това е свързано с данъчната ѝ политика. По тази причина при преброяването се отчита обикновено колко сгради има в страната, колко от тях са за живеене и колко за други нужди, от какво са направени и пр. Тя не

¹ М. Пенкова, Варненската комуна, Варна, 1961 г., стр. 25—50.

² БКП в резолюции и решения, т. II, 1919—1923 г., София, 1951 г., стр. 81; Т. Луканов, Комунизмът в общината, окръга и училищното настоятелство, София, 1920, стр. 53.

³ За началник на статистическото бюро е назначен д-р Н. Димитров, който проявявал интерес към статистическата наука и бил командирован в София, за да получи известна квалификация.

⁴ Статистически преброявания на сградите били извършвани на: 31. XII. 1892 г., 31. XII. 1900 г., 31. XII. 1905 г., 31. XII. 1910 г., 31. XII. 1920 г., 31. XII. 1926 г., 31. XII. 1934 г., 31. XII. 1946 г. и 1. XII. 1956 г. от Главната дирекция на статистиката.

отчита как се използват тези жилища, не се интересува от тежките жилищни условия на трудещите се.

Във връзка със съществуващата жилищна криза в големите градове на страната земеделското правителство също провежда преброяване на жилищния фонд, извършено на 31. XII. 1920 г. С изключение на преброяването през 1892 г., когато обект на наблюдение са само жилищните сгради, това е първото по-основно жилищно проучване, при което освен данните за наличните сгради са извършени разработки и върху броя и големината на домакинствата и как те са разположени в жилищните и нежилищните помещения. При това преброяване за жилище се приемало всяко помещение, което се обитава от хора — кухни, килери, салони, тавани, мази, дори и бараки, стари вагони и пр. Данните от това преброяване са разработени сравнително добре за столицата, а за останалите градове са дадени схематично, а някъде и групово.⁵

В публикуваната през 1925 г. жилищна статистика на Главната дирекция на статистиката са дадени известни жилищни данни за гр. Варна — брой на домакинствата, брой на жилищните помещения, какво е разпределението им според големината на домакинството, дадено поотделно за собственици и за наематели, и пр.

Анкетата на Варненската комуна обаче дава много нови данни и осветлява въпроса от редица съществени страни, липсващи в разработките на Дирекцията на статистиката.

Целта на жилищната анкета е да определи каква е съгъстеността на населението и да нарисува картината на жилищното състояние на града. С точни цифри трябвало да се установи класовото разпределение на жилищата, като се разкрие жилищната мизерия и жилищният разкош. Анкетата си поставя задача да подпомогне практическото разрешаване на жилищната проблема. Трябвало да се установи средната норма за живеене при съществуващите тогава условия за града и въз основа на това да се определи броят на излишните стаи и размерът на належащите нужди, които трябва да се задоволят в момента.

Анкетата обхваща само частните и индивидуалните жилища, и то в чертите на града. Нежилищните сгради не са обект на проучване. Изоставени са също така всички хотели, ханища, казарми, пансиони, сиропиталища, старопиталища и пр. Не са включени в предварителните списъци вилите и къшховете в лозята. Не са преброявани гостите на града, учениците, дошли отвън, пенсионерите, войниците и офицерите, живеещи в казармите, стражарите, пожарникарите и пр. Съображенията на анкетаторите за тези ограничения били да се отстранят всички случайни явления, които биха влияли върху суровия материал и с това биха попречили да се обрисува точната картина на жилищното състояние на града.⁶

Анкетните формуляри за жилищните наблюдения съдържали следните грифи: номер на къщата, брой на стаите, брой на салоните, брой на кухните, заемани от всяко домакинство поотделно, брой на членовете на домакинствата.⁷

⁵ Жилищна статистика. Сгради, домакинства, жилища, кн. 2, София, 1925 г.

⁶ ГОДА — Варна, ф. 58К, оп. 2, а.е. 5, л. 5.

⁷ Анкетните формуляри липсват.

Резултатите от разработката на материала са дадени в 10 таблици и 11 диаграми,⁸ съпроводени с анализ на посочените цифри и изводи за получените резултати. От тях най-голямо значение имат таблиците за общите резултати от анкетата, в които жилищната сгъстеност на населението е дадена в абсолютни цифри и в проценти. Основни елементи в разработките са: броят на домакинствата, тяхната големина, броят на помещенията, които заемат, и пр.

Разработката на материала разкрива ясно картината на жилищната мизерия на широките народни маси в града. Грамадна част от населението, около половината от семействата, както малочленните, така и многочленните разполагали с по една стая, а около една трета — с по две стаи. Най-разпространено било положението семейства от един, два и три члена да живеят в по една стая. Не били малки обаче цифрите на многолюдните семейства от 4, 5, 6 и повече члена, които също трябвало да се ограничават с по една стая. Получените данни показват също така, че сгъстеността на населението в малките сгради е много по-голяма, отколкото в големите.

От направените изчисления при разработката бе установено, че за гр. Варна една стая се пада на 2,17 души. Тази цифра показва, че при наличния жилищен фонд населението би могло сравнително добре да се разположи и че причината за жилищната криза не трябва да се търси толкова в липсата на достатъчно помещения, а в неравномерното им разпределение и използване от различните класови групировки. Тази цифра анкетьорите считат, че трябва да се вземе за норма при разрешаване на жилищната криза в града.

За да се видят по-добре жилищният разкош, сред който живеело едно незначително малцинство от града, и жилищната мизерия на грамадната част от населението, са разработени по-подробно данните за широко разположените семейства, живеещи в повече от 5 стаи, на гъсто разположените и нормално настанените семейства. За средна норма е взета не нормата, определена от Закона за разрешаване на жилищната нужда,⁹ а установената средна норма за града. От получените резултати проличава, че при така приетите условия само 60 % от населението е разположено нормално. Малка част (14,85 %) живее широко и в разкош, като заема стаи, достатъчни да задоволят нуждите на града. В тежко жилищно състояние се намира 26,36 % от населението. От него 12 % живее в непоносими и убийствени условия, в малки, тъмни и нехигиенични помещения, причиняващи болести и израждане на обитателите.

В края на анкетата са дадени препоръки за разрешаване на този жизнен за широките народни маси въпрос: да се отнемат от богатите собственици и обитателите на големите домове излишните стаи и да се разпределят между нуждаещите се; да се започне с обществени средства, строеж на нови хигиенични жилища и пр.

Резултатите от проведената анкета са използвани от Варненската комуна за подобряване положението на трудещите се. На жилищната комисия е даден списък на излишните стаи, които да бъдат отнети от обитателите им и разпределени за нуждаещите се. Гласуван е допълни-

⁸ От диаграмите публикуваме една.

⁹ Вж. Държавен вестник, бр. 233 от 20. I. 1920 г.

телен бюджет, средствата по който да бъдат използвани за строеж на общински жилища.¹⁰

Анкетата обаче е проведена към края на Комуната, поради което тя не могла да използва данните от проучването, за да осъществи някакви по-радикални мерки за отстраняване на жилищната криза.

Варненската партийна организация обаче използва тези данни, за да посочи пред трудещите се тяхното тежко жилищно състояние, да изясни причините за това бедствено положение и да покаже с какви средства може да бъде премахнато. Средствата не са нищожните палиативи на буржоазията, а експроприация на излишната жилищна собственост, премахване на буржоазно-капиталистическата власт и установяване власт на трудещите се.¹¹ С това анкетата изиграва най-важната роля, предвиждана в програмата на Комунистическата партия — да съдействува за класово-политическо превъзпитание на масите и да ги подготвя за предстоящата революция.¹²

Публикуваният анкетен материал, както и научните разработки по редица причини носят известни недостатъци — грешки при събиране на първичния материал, непълнота на получените данни, недостатъчно широк обхват на въпросите и пр. Въпреки това анкетата на статистическото бюро на Варненската комуна е ценен документ от краеведческо значение. Освен конкретния фактически материал и анализите по тежкото жилищно състояние на народните маси в града в него е отразена и политическата линия на Варненската организация на БКП за разрешаване на този въпрос.

Данните от направената анкета придобиват още по-голямо значение, ако се сравнят със сегашното жилищно състояние на града. Днес в гр. Варна също така съществува жилищен недостиг. Като се сравнят обаче данните от анкетата с данните от преброяването на жилищата и сградите през 1956 г.,¹³ установява се, че днес населението е много по-задоволено с жилища. И ако съществува известна жилищна нужда, причините за това не са класовото разпределение на жилищата от буржоазно-капиталистическото общество, а големите, бързо протичащи социално-икономически промени, които се извършват в настоящия момент. Повишените изисквания на хората от социалистическото общество, бързото развитие на промишлеността, което се съпровожда с голям приток на трудещи се отвън, изпреварват темпа на жилищното строителство в града. Това обаче са временни противоречия, които с плановото строителство на социалистическата държава, особено с осъществяването на перспективния двадесетгодишен план, ще бъдат окончателно преодоляни и ще бъде осигурено максимално задоволяване на жилищните нужди на населението.

¹⁰ Бюджетът не бил одобрен от Министерството на вътрешните работи. ГОДА — Варна, ф. 58 К, оп. 2, а. е. 4, прот. № 16 от 27. II. 1921 г.

¹¹ Варненски работник, бр. 10 от 13. VII. 1921 г.

¹² Българската ком. партия в резолюции и решения, т. II, София, 1957 г., стр. 103.

¹³ Преброяване на жилищния фонд в НРБ на 1. XII. 1956, София, 1959.

РАЗРАБОТКА НА МАТЕРИАЛА ОТ АНКЕТАТА ПО ЖИЛИЩНИЯ ВЪПРОС В ГР. ВАРНА¹⁴

16 февруари 1921 г.

Задачата на жилищна анкета бе да се провери: 1) каква е сгъстеността на населението в града; 2) какви излишни стаи има; 3) от колко и какви жилища има нужда. От известен интерес беше да се види най-сетне какъв е жилищният разкош и каква е жилищната мизерия в града.

Една пълна жилищна анкета би трябвало да обхване не само количеството, но и вида, кубатурата, хигиеничността и пр. на стаите. Но извършването на това би могло и би трябвало да бъде предмет на една специална жилищна анкета, предприета със съдействието на хигиеничните власти. За нашата цел беше достатъчно да се види колко стаи, салони и кухни заема всяко домакинство и от колко члена се състои то.

Общите резултати от тази анкета са изложени в следната таблица

Таблица 1

Число на стаите	Число на обитателите								Забележка
	1	2	3	4	5	6	повече от 6	всичко	
1	635	1162	1231	800	519	290	170	4 807	максимум до 12 души
2	58	511	619	938	729	448	346	3 649	
3	8	37	156	233	269	162	239	1 104	
4	4	10	32	66	83	89	139	423	
5	2	7	10	11	19	25	62	136	
6	1	—	3	6	8	15	31	64	
7	—	—	1	2	2	—	4	9	
8	—	—	1	2	—	—	11	14	
9	—	—	1	—	1	—	2	4	
Всичко	708	1727	2054	2058	1630	1029	1004	10 210	

От долния сбор на таблицата, както от диаграмите¹⁵ се вижда, че повечето от домакинствата в града са три- и четиричленни; след това идват двучленните, едночленните, петчленните, шестчленните и многочленните.

Хоризонталните редове на таблицата¹⁶ и страничният сбор посочват каква е сгъстеността на населението по жилища. Същите тия данни са посочени и в таблица 2^a в проценти. От нея се вижда, че курсивната линия на максималните случаи започва от тричленните домакинства, върви паралелно с увеличението числото на стаите до жилища с 6 стаи и след това (започва) да се колебае. Това се вижда още по-ясно в крайната графа на същата таблица, която показва средното число на обитателите в различните жилища. Като започва от 3,204 за жилищата с една стая,¹⁷ това чи-

¹⁴ Документите се публикуват за първи път. Направени са съкращения на ония места, които не се отнасят до поставения въпрос.

¹⁵ Диаграмите липсват.

¹⁶ Отнася се за таблица № 1.

¹⁷ Гледай последната графа.

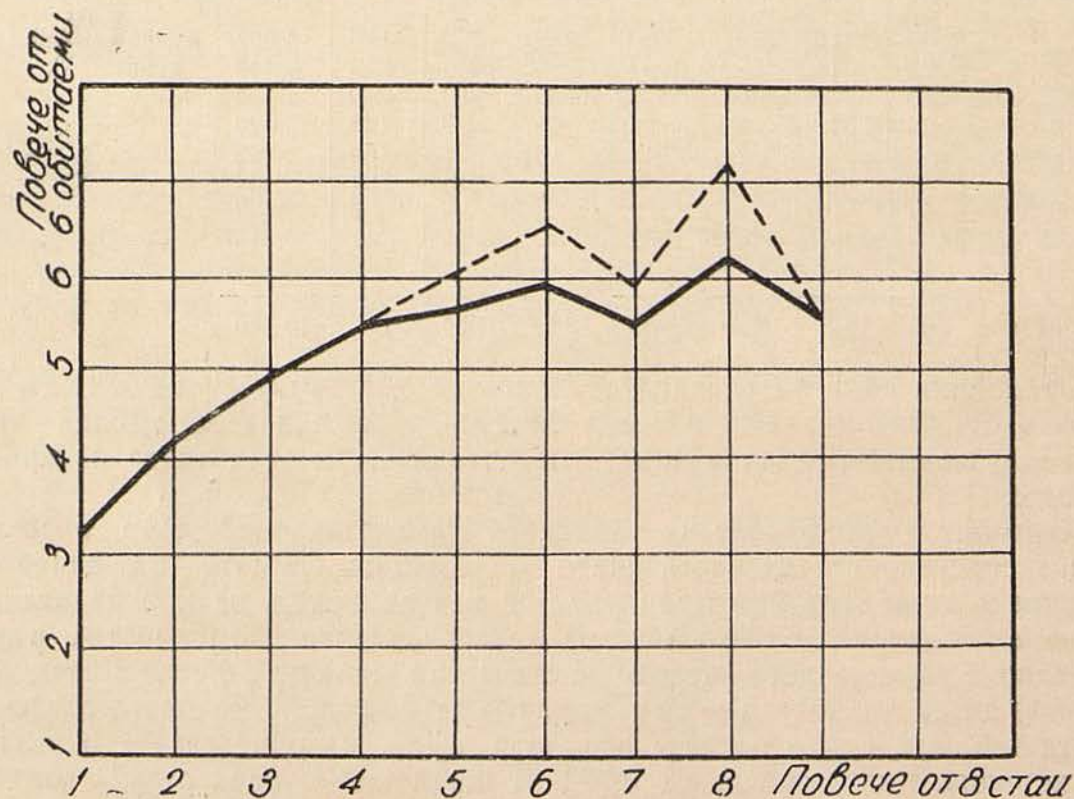
Таблица 2а

Съвместност на населението в проценти

Стаи	Обитатели								Жилището се заема средно от
	1	2	3	4	5	6	повече от 6	всичко	
1	13	24,2	25,5	17	10,8	6	3,5	100	3,204 души
2	1,4	14	17	25,8	20	12,3	9,5	100	4,239 „
3	0,7	3,4	14	21	24,4	15	21,5	100	4,960 „
4	0,9	2,4	7,5	15,6	19,6	12	33	100	5,456 „
5	1,5	5,2	7,4	8	14	18,3	45,6	100	5,651 „
6	1,5	—	4,7	9,4	12,5	23,5	48,4	100	5,955 „
7	—	—	11,1	22,2	22,2	—	44,5	100	5,446 „
8	—	—	7,14	14,29	—	—	78,57	100	6,286 „
9	—	—	25	—	25	—	50	100	5,5 „
Всичко	7	17	20,1	20,1	16	10	9,8	100	5,09 „

сло расте постоянно, докаго стигне до 5,955 за жилища с 5 стаи и след това почва да се колебае.

За да се представи нагледно този прираст на средното число обитатели, същата тая графа представихме в следния чертеж:



От нея (диаграмата) се вижда, че при преминаване от жилища с една стая към жилища с две стаи наклонът е най-голям. Макар и да расте числото на обитателите, прирастът обаче постепенно намалява, като до-

стига своя минимум при прехода от жилища с 4 стаи към жилища с 5 стаи. След това този прираст наново се усилва и започва да се колебае.

За да се провери това колебание дали се дължи на непълнотата на самата таблица, която поставя всички домакинства с повече от 6 члена в една и съща графа, или на факта, че сгъстеността на обитателите в големите жилища е много по-малка от тази в малките жилища, развихме за жилищата с 5 и повече стаи следната графа в нови 3 (графи) — седемчленни домакинства, осемчленни и с повече от 8 члена.

Така се получи следната допълнителна таблица:

Стаи	Обитатели									Всичко
	1	2	3	4	5	6	7	8	повече от 8	
5	2	7	10	11	19	25	28	14	20	136
6	1	—	3	6	8	15	9	6	16	64
7	—	—	1	2	2	—	1	2	1	9
8	—	—	1	2	—	—	3	2	6	14
повече от 8	—	—	1	—	1	—	2	—	—	4

Или същото в проценти, подобно на таблица 2^a.

Стаи	Обитатели										Жилището се заема средно от
	1	2	3	4	5	6	7	8	повече от 8	всичко	
5	1,5	5,2	7,4	8	11	18,38	20,6	10,3	14,7	100	6,048
6	1,5	—	4,7	9,4	12,5	23,5	14	9,4	25	100	6,549
7	—	—	11,1	22,2	22,2	—	11,1	22,3	11,1	100	5,891
8	—	—	7,14	14,29	—	—	21,4	14,3	42,87	100	7,286
повече от 8	—	—	25	—	25	—	50	—	—	100	5,50

Като се коригира според това кривата на средната сгъстеност, ще получим означените с пунктир изменения. Тази корекция показва, че действително прирастът на обитателите на жилища с повече от 6 стаи е твърде много колеблив и че това колебание не може да се обясни с друго освен с факта, че сгъстеността на населението в големите жилища е по-малка от това на малките жилища.

Отвесните редове на таблица 1 показват в какви жилища са разположени разните домакинства. Същото това е представено в следната таблица 2^b в проценти.

От крайната графа на тази таблица се вижда, че грамадната част от населението на града живее в жилища от една и две стаи. И това се отнася не само за малките домакинства, а и за големите, както се вижда от курсивната линия. . .

За да намерим какво е средното разположение на населението по жилища от таблица 1, извлякохме следните две спомагателни таблици — 3^a и 3^b.

Като разделим общото число на гражданите на общото число на стаите, намираме, че една стая се пада средно на 2,17 души. Курсивната

Таблица 26

Стая	Обитатели								Забележка
	1	2	3	4	5	6	повече от 6	всичко	
1	89,60	68	60	38,8	31,8	28,2	17	47,13	
2	8,25	29,1	30	45,5	44,74	43,5	34,6	35,68	
3	1,13	2	7,6	11,3	16,54	15,8	23,8	10,82	
4	0,55	0,5	1,6	3,2	5,1	8,6	13,8	4,15	
5	0,30	0,4	0,5	0,6	1,16	2,4	6,2	1,33	
6	0,17	—	0,2	0,4	0,48	1,5	3	0,63	
7	—	—	0,03	0,1	0,12	—	0,4	0,08	
8	—	—	0,03	0,1	—	—	1	0,14	
повече от 8	—	—	0,03	—	0,06	—	0,2	0,04	
Всичко	100	100	100	100	100	100	100	100	

Таблица 3а

Стая	Число на случаите	Общо число на стаяте	Забележка
1	4 807	4 807	
2	3 649	7 298	
3	1 104	3 312	
4	423	1 692	
5	136	680	
6	64	384	
7	9	63	
8	14	112	
повече от 8	4	32	
Всичко	10 210	18 380	

Таблица 3б

Членове	Случаи	Общо число на граждани	Забележка
1	708	708	
2	1 727	3 454	
3	2 054	6 162	
4	2 058	8 232	
5	1 630	8 150	
6	1 029	6 174	
повече от 6	1 004	7 028	
Всичко	10 210	39 908	

линия пък на таблица 2⁶ показва какво е най-често срещаното разпределение на населението по жилища. Макар и да виждаме, че това разпределение далеч не отговаря на изискванията на едно правилно от хигиенично, морално и естетично гледище разпределение на населението, ние смятаме, че при изработване нормите на закона за облекчаване жилищната нужда¹⁸ за основа би трябвало да се вземе именно това фактическо положение. Само в ония пунктове на тази линия, които посочват по-малки цифри, би могло да се допусне известно отклонение надолу към желаното. Не бива да се забравя, че палиативната мярка, каквато е законът за жилищната нужда, която иска да има поне малко обществено значение, трябва да се стреми към средното, а не към желаното. При липса на достатъчно средства желаното винаги става привилегия на малцина щастливци. В това отношение прословутите типови брашно и хляб¹⁹ стоя-

¹⁸ Според закона за средна норма се определяла една стая за сам човек, две стаи и кухня за домакинство от двама души и по една стая за всеки други двама членове на домакинството. Държавен вестник, бр. 233 от 20. I. 1920 г.

¹⁹ През декември 1919 г. бил приет Закон за търговия със зърнени храни и произведенията от тях и прехраната, според който на непроизводителното бедно население и на чиновниците, получаващи заплата до 6000 лв годишно, се отпущал типов хляб или типово брашно по намалени цени, а на заможното непроизводително население се предоставя хляб на по-високи цени. Държ. в-к, бр. 200, 5. XII. 1919 г.

ха много по-горе от нормите на закона за жилищната нужда. Това се дължи на факта, че при изработването на ония типове за база се вземаше наличното количество храни, с които разполагаше в него момент страната, а за база на закона за жилищната нужда е поставена повърхностната интуиция на законодателя.

Според закона на едночленно домакинство се оставя една стая, на дву- и тричленно — две стаи, на четири- и петчленно — 3 стаи, на шест- и седемчленно — 4 стаи и т. н., когато фактическото положение посочва за най-разпространено положението на едно-, дву- и тричленните домакинства в една стая, а на повече членните — в две стаи. Макар и да страда от редица недостатъци, фактическото разположение показва най-добре какви са нашите обществени средства и навици. Да се вземат за норма средствата и навиците на шепа щастливци при невъзможността да приобщим всички към тях, значи да покровителствуваме тия щастливци. Ако грамадната част от гражданите естествено някак са се пригодили към тия условия, нека и останалата част се пригледат силно към същото. Жилищната криза съществува не за тая грамадна част от гражданите, а за ония, които стоят от двете страни на курсивната линия в таблица 2^б. Широкото разположение на едните създава мизерията на другите.

От всички четиричленни домакинства 38,8%, от петчленните 31,8%, от шестчленните 28,2% и от повечечленните 17% живеят в една стая и тънат в невъзможни от хигиенично и нравствено гледище условия. Нашата анкета откри даже и дванадесетчленни домакинства да живеят в една стая. Какво е тяхното положение, всеки може да си представи. Ако допуснем, че в една стая могат да живеят горе-долу нормално най-много 4 (души) — майка, баща и две деца, следва, че повече от 12% от всички домакинства в града са поставени в свършено убийствени условия. За да си представим по-точно какви са размерите на тая мизерия, ще трябва да прибавим към горното и картината на техните жилища. Една бъдеща анкета желателно е да обхване и кубатурата на тия жилища, тяхното осветление, влажност, отопление и пр.

Срещу това стои картината на широко и комфортно разположените домакинства. Като имаме предвид, че в повечето от тия домакинства има слуги или слугини и че те никога не заемат стаи, а живеят или в кухнята, или в килера, или най-сетне на тавана, както и факта, че почти всички жилища на широко разположените домакинства са строени по изискванията на хигиената, естетиката и удобствата, ще можем да си представим какъв е антитезът на горната мизерия. Ние схващаме, че едно съгъстяване на широко разположените домакинства не ще задоволи нуждите на всички граждани, които са поставени в мизерни условия, че за унищожаването или поне за намаляването на жилищната мизерия са нужни строежи, и то много строежи, но все пак би могло в това отношение и съгъстяването да направи доста.

За да схванем поне приблизително колко домакинства са разположени нормално, колко излишни стаи има в града и от колко стаи има нужда, ние съставихме следващите три таблици (4^а, 4^б, 4^в) на нормално разположените, гъсто разположените и широко разположени домакинства.

За база при съставянето на тия таблици ние взехме разположението на едночленните, двучленните и тричленните домакинства в една стая,

тричленни, четиричленни и петчленни в две стаи, петчленни, шестчленни и седемчленни в три стаи, седемчленни и осемчленни в 4 стаи.

Таблица 4а

Нормално разположени домакинства в гр. Варна

Стаи	Число на обитателите										Забележка
	1	2	3	4	5	6	7	8	повече от 8	всичко	
1	635	1162	1231	—	—	—	—	—	—	3028	
—	—	—	619	398	729	—	—	—	—	2286	
—	—	—	—	—	262	162	123	—	—	547	
—	—	—	—	—	—	—	61	39	39	139	
Всичко	635	1162	1850	398	991	162	184	39	39	6000	

Таблица 4^a показва, че от всички анкетирани домакинства 6000, или близо 60 %, са почти нормално разположени.

Таблица 4^b показва, че 2689 домакинства, или 26,36 %, са гъсто разположени и че за да се разположат нормално, те имат нужда минимум от 3281 стаи.

Таблица 4^b пък показва, че 1515 домакинства, или 14,85 %, са разположени по-широко от нормалното и че те задържат повече от 2003 излишни стаи.

Ако се отнемат тия стаи от широко разположените домакинства, ако се отнеме и стаята, която нашата анкета поради своята неточност отрежда за слугините, би могло да се задоволи по-голямата част от указаната в таблица 4^b нужда от стаи.

Наистина пълното нивелиране на гражданите по жилища е невъзможно да се направи по този начин. Но то не е необходимо, защото голяма част от тях по своята култура са далеч неподатливи за такова нивелиране, каквото е например с циганите. Така щото едно ефикасно действие в указаното направление би могло почти напълно да унищожи жилищната криза в града. Към същото заключение водят и непосредствените впечатления на добрия наблюдател.

Според резултатите от последното преброяване на населението от 1910 г. населението на гр. Варна е порасло само с 22,7 %, или с 9400 души,²⁰ когато строежите от тогава до сега само в контрабандните места и други квартали около града могат да поберат почти всичкия този прираст. Според общинските регистри на 1. I. т. г. е имало жилища из тия квартали с около 8000—9000 население. А знае се, че през 1910 г. те почти никак не съществуваха. От сведенията, които ни се дадоха, от регулационното отделение при общината от 1915 г. до 1921 г. са издадени 544 позвoлителни за градеж и 3650 за поправка на жилища. С тия позвoлителни са построени през този период около 1137 стаи. Ако допуснем, че и през периода 1910—1915 г. строежът е бил също такъв, ще трябва да се заключи, че регистрираният в регулационното отделение

²⁰ Вж. Общи резултати от преброяването на населението в Царство България на 31. XII. 1910 г., София, 1923; вж. също Общи резултати от преброяването на населението на 31. XII. 1920 г., София, 1927 г.

Гъсто разположени домакинства в гр. Варна

Таблица 4б

Стаи	Обитатели	Случаи	Недостиг		Забележка
			по колко стаи	всичко	
1	4	800	1	800	
"	5	519	1	519	
"	6	290	2	580	
"	6	170	2	340	
2	6	448	1	448	
"	7	214	1	214	
"	8	80	2	160	
"	8	52	2	104	
"	8	56	1	56	
"	8	60	1	60	
Всичко		2689		3281	

Рекапитулация
за числото на недостигащите
стаи по тази таблица

По колко стаи	Число на случаите	Всичко стаи	Забележка
1	2097	2097	
2	592	1184	
Всичко		3281	

Широко разположени домакинства

Таблица 4в

Стаи	Обитатели	Случаи	Излишък		Забележка
			по колко стаи	всичко	
2	1	58	1	58	
"	2	511	1	511	
3	1	8	2	16	
"	2	37	2	74	
"	3	156	1	156	
"	4	233	1	233	
4	1	4	3	12	
"	2	10	3	30	
4	3	32	2	64	
"	4	66	2	132	
"	5	83	1	83	
"	6	89	1	89	
5	1	2	4	8	
"	2	7	4	28	
"	3	10	3	30	
"	4	11	3	33	
"	5	19	2	38	
"	6	25	2	50	
"	6	62	1	62	
6	1	1	5	5	
"	3	3	4	12	
"	4	6	4	24	
"	5	8	3	24	
"	6	15	3	45	
"	6	31	2	62	
7	3	1	5	5	
"	4	2	5	10	
"	5	3	4	12	
"	6	4	3	12	
8	3	1	6	6	

Стаи	Обитатели	Случаи	Излишък		Забележка
			по колко стаи	всичко	
"	4	2	6	12	
"	6	11	4	44	
8	3	1	7	7	
"	5	1	6	6	
"	6	2	5	10	
		1515		2003	

Рекапитулация
на излишните стаи по тази таблица

По колко стаи	Число на случаите	Всичко стаи	Забележка
1	1192	1192	
2	218	436	
3	62	186	
4	32	132	
5	6	30	
6	4	24	
7	1	7	
Всичко	1515	2003	

на общината прираст в числото на стаите през този период е бил около 2000—3000. Като прибавим към тях и контрабандните жилища, строени предимно през последните две-три години, ще дойдем до заключението, че този прираст на жилищата е достатъчен, за да погълне напълно прираста на населението и че следователно жилищната криза днес е също толкова голяма, колкото и през 1910 г. Каква разлика обаче в нейната чувствителност. Нашето заключение е, че жилищната нужда в града сега не е по-голяма, отколкото по-рано. Нейната чувствителност е резултат на свършено други обстоятелства. Между тях ние бихме посочили: стремението на наемодавците да получат по-голям наем или ако това не може, да задържат стаите за себе си, докато намерят някой по-щедър наемател; оная стагнация в жилищната промяна, която създават законът и жилищните комисии.

Към същото заключение води и фактът, че между делата, които е имала тукашната комисия, тия за настаняване са били неголям процент.²¹

Безспорно тия дела са бивали винаги най-болезнени и мъчно разрешавани, но това се дължи главно на факта, че при усвоените от закона и самите комисии норми и уговорки последните не разполагат нито с едно свободно помещение, а трябва да чакат да се изсели някой от града, за да настанят на мястото му някого от нуждаещите се. Усвои ли се обаче посочената от нас естествена норма, веднага ще се намерят достатъчно стаи за настаняване на нуждаещите се, а може би ще останат и свободни стаи, в конкуренцията между които ще се намали цената им, както и ламтежът на наемодавците за по-голям наем. За да улесним комисията в това, ние съставихме и един списък на ония жилища, в които анкетата откри излишни стаи. Тяхното число е 527 с 800 стаи. Сондажите, които направихме, обаче ни убедиха, че при сегашното положение комисията не ще може да вземе нито една от тия стаи и че следователно без коренни изменения в нормите и процедурите на закона жилищната криза ще продължава да се разширява.

От друга страна, тази жилищна криза все повече и повече разширява и жилищната мизерия, която принуждава маса бедни граждани да заграбят общински места и да си построяват копторки за живеене. Напоследък този непозволен от закона и престъпен от хигиенично гледище строеж се е увеличил извънредно много. Ежедневно никнат по няколко такива копторки, разсадници на всевъзможни болести, които ще бъдат гробници за голяма част от бедните граждани. За да се запази бъдещето на града от злетворното влияние на тия строежи, нужно е да се вземат час по-скоро сериозни мерки за облекчаване на жилищната криза. За тази цел освен правилното разпределение на наличните жилища ще е нужно и едно усилване на строежите в града. При определяне числото на наличните жилища и сгъстеността на населението ние сметнахме и тия жилища, които ще трябва да се изоставят или съборят поради опасностите, които крият за своите обитатели. Намали ли се тяхното число, нуждата от жилища най-малко ще се удвои — от 3281 (стаи) тя ще се качи

²¹ Жилищната комисия и жилищният съд в града били създадени през 1920 г. съгласно Закона за облекчаване на жилищната криза със задача да издирват жилищни помещения и да настаняват там нуждаещите се, като отнемат от собствениците излишните стаи, като стесняват учреждения, закриват ненужни заведения и пр.

минимум на 6000. Ако 2000 от тях могат да се задоволят чрез сгъстяване на широко разположените домакинства, за останалите ще трябва да се търси удовлетворение само чрез строежи, и то чрез регулярни или общински строежи. В това направление ние смятаме, че ще трябва да се насочат преди всичко и най-усилено социалните грижи на общинските управници. Всеки загубен ден носи нови и неотвратими израждания за поставеното в мизерия население и нови затруднения за събаряне на недоволените и вредни строежи. . .

В заключение считаме за свой дълг да повторим, че нашата цел беше да направим само един опит за хвърляне светлина върху тия два въпроса — жилищния и безработицата,²² които правят живота на голяма част от гражданите (тежък). Макар и бледна, нарисуваната по-горе картина показва достатъчно ясно колко са широки размерите на тия две обществени злини. Те заслужават вниманието на всеки изследовател и обществен деец и изискват много по-обстойни проучвания и много по-сериозни грижи (в сравнение) с тези, които днес им се отдават.

Началник на статистическото бюро: д-р Димитров

ГОДА—Варна, ф. 58К, оп. 2, а. е. 5, л. 6—21, 32—33, оригинал, машинописен екземпляр.

²² Анкетата по безработицата не се публикува.